

Є.В. Вальковакандидат юридичних наук
(*Миколаївський національний
університет ім. В.О. Сухомлинського*)

УДК 343.36

**ОСОБЛИВОСТІ ВИЗНАЧЕННЯ РОДОВОГО ОБ'ЄКТА
ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ ПРАВОСУДДЯ**

Проведено дослідження особливостей встановлення родового об'єкта злочинів проти правосуддя, розглянуто підходи до розуміння правосуддя як об'єкта злочину, проаналізовано визначення поняття "правосуддя".

Ключові слова: родовий об'єкт, злочин, закон, суспільні відносини, правосуддя, суд, діяльність.

Проведено исследование особенностей установления родового объекта преступлений против правосудия, рассмотрены подходы к пониманию правосудия как объекта преступления, проанализировано определение понятия "правосудие".

Ключевые слова: родовой объект, преступление, закон, общественные отношения, правосудие, суд, деятельность.

In the article is conducted the research of features of establishment of a gender object of crimes against justice, approaches in relation to understanding of justice as object of crime are considered, definition of "justice" is analyzed.

Keywords: gender object, crime, law, public relations, justice, court, activity.

Постановка проблеми. Важливим завданням правової держави є гарантування незалежного і справедливого правосуддя. Діяння, які заподіюють шкоду інтересам правосуддя, підривають його основи, а також унеможливають належну реалізацію прав та свобод громадян України як найбільшої цінності сучасної правової держави. Одним з головних засобів боротьби з цими діями є кримінальне законодавство нашої держави, де у розділі XVIII "Злочини проти правосуддя" ст.ст. 371–400 КК України встановлено кримінальну відповідальність за посягання на правосуддя.

Як відомо, для аналізу соціальної та юридичної сутності злочинів, ступеня їх суспільної небезпечності, правильної кваліфікації необхідно розкрити сутність родового об'єкта [1, с. 61].

Аналіз публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Наукове дослідження родового об'єкта злочинів проти правосуддя здійснювалось у працях М. І. Бажанова, І. С. Власова, С. О. Денисова, С. Є. Дідика, Н. Д. Квасневської, В. В. Кузнецова, А. Г. Мартіросяна, В. О. Навроцького, Н. А. Носкова, Ш. С. Рашковської, М. В. Сийплові, С. М. Тимченка, І. М. Тяжкова, К. Н. Харісова, Т. В. Шимко та ін. Ними висловлено різні позиції щодо того, які саме суспільні відносини належать до родового об'єкта злочинів проти правосуддя. Однак на сьогодні питання про те, що саме слід розуміти під поняттям "правосуддя" у назві розділу XVIII КК України залишається дискусійним.

Мета статті – розкрити зміст та особливості визначення родового об'єкта злочинів проти правосуддя.

Виклад основного матеріалу. У теорії кримінального права загально визнаною є точка зору, згідно з якою Особлива частина КК України поділяється на розділи за родовим об'єктом злочину [2, с. 99]. Традиційно під родовим об'єктом розуміють певне коло тотожних або однорідних суспільних відносин, які поставлені під охорону законом про кримінальну відповідальність.

Очевидно, що для визначення природи родового об'єкта кримінально-правової охорони, передбаченого в розділі XVIII "Злочини проти правосуддя" КК України, необхідно насамперед з'ясувати зміст терміна "правосуддя". Це пов'язано з тим, що на даний час на законодавчому рівні відсутнє його визначення і в теорії права не існує єдиного підходу до його розуміння.

Побуває думка, що при визначенні цього поняття слід керуватися положеннями Конституції України, в яких відображено, що "правосуддя в Україні здійснюється виключно судами" [3, с. 35]. Тобто правосуддя визначається як правозастосовна діяльність, що здійснюється виключно судами у формі адміністративного, господарського, конституційного, кримінального, цивільного судочинства та полягає у розгляді і вирішенні у встановленому законом порядку справ.

Так, С. М. Тимченко зауважує, що правосуддя – це діяльність суду, здійснювана у формі цивільного, адміністративного, кримінального, господарського та конституційного судочинства, яка проходить у визначених законом процесуальних формах у судових засіданнях за участю сторін та інших учасників процесу й полягає у встановленні фактичних обставин справи та з'ясуванні істини у розглянутій справі шляхом дослідження доказів, що закінчується ухваленням рішення у справі із застосуванням норм відповідного матеріального закону [4, с. 25]. Водночас К. Н. Харісов вказує, що правосуддя – це процесуально регламентована діяльність усіх судів, які представляють судову владу, за об'єктивним розглядом конституційних, цивільних, кримінальних і адміністративних справ, спрямовану на винесення за ними законного і справедливого рішення (постанови, вироки і т.п.) [5, с. 13]. У свою чергу, А. Г. Мартіросян також визначає родовий об'єкт у злочинах проти правосуддя як порядок суспільних відносин, який забезпечує необхідні умови для нормальної діяльності суду щодо здійснення правосуддя, що включає сам порядок його здійснення, винесення законного, обґрунтованого і справедливого судового акта [6, с. 489].

Проте визначення, що трактує правосуддя як діяльність тільки суду, є вузьким і таким, що не відображає усіх важливих його складових. Адже правосуддя, як функція держави, хоча й здійснюється виключно судами, але забезпечується законною та значимою роботою спеціальних органів. Тобто діяльність, спрямована на вирішення завдань, які стоять перед правосуддям, починається ще до судового розгляду справи у суді, коли по справі проводиться дізнання, досудове слідство або досудова

підготовка матеріалів. Вона також здійснюється і після винесення по справі обвинувального вироку чи рішення, коли вирок чи рішення набуває чинності та виконується.

Зауважимо, що І. С. Власов та І. М. Тяжкова, виходячи з аналізу розділу про злочини проти правосуддя, вказують, що законодавець, створюючи норми про кримінально-правову охорону правосуддя, виходив не з процесуального значення цього поняття, а втілював в останнє більш широкий зміст, вважаючи за необхідне охороняти також діяльність, спрямовану на втілення завдань правосуддя [7, с. 25–26]. Цю ж точку зору поділяє і Ш.С. Рашковська на тій основі, що виконання функцій правосуддя практично було б неможливе без інших органів та осіб [8, с. 4]. В. В. Кузнецов та М. В. Сийплові вважають, що в назві розділу XVIII "Злочини проти правосуддя" КК України законодавець прагнув продемонструвати всі злочини, які посягають на діяльність суду при здійсненні ним правосуддя, всіх органів, які сприяють шляхом судочинства здійсненню судом його функцій, а також органів, які забезпечують виконання судових рішень [9, с. 55].

Узагальнюючи висловлені в теорії кримінального права точки зору, можна говорити про існування двох основних концепцій щодо розуміння правосуддя як об'єкта злочину. Суть першої зводиться до того, що правосуддя, як об'єкт кримінально-правової охорони, полягає у правильному відправленні правосуддя тільки судом, виключаючи діяльність будь-яких інших органів [10, с. 9]. Прихильники другої концепції вважають правосуддя сукупністю законної діяльності суду щодо досягнення цілей правосуддя і правильної діяльності органів, що сприяють діяльності суду [11, с. 18].

Очевидно, що у втіленні правосуддя допомогу надають і безпосередньо сприяють йому інші інститути, окрім судової влади. Кримінально-правовими нормами у розділі "Злочини проти правосуддя" охороняється діяльність не тільки судів, а й інших структур, без яких виконання судом функцій правосуддя було б складним чи навіть неможливим.

Так, С. О. Денисов наголошує на тому, що думки та теоретичні положення, які обґрунтовують, що правосуддя здійснюється тільки судом, не відповідає сутності цього поняття й явища. Суб'єктами правосуддя є система державних органів і службових осіб. Кожен з них має свій правовий статус і виконує передбачені законом функції. Правосуддя досягається лише об'єднаними, сумісними, добре організованими, упорядкованими та енергійними зусиллями багатьох суб'єктів. Тобто суб'єктами правосуддя є не лише суд, а й правоохоронні органи. Суд при цьому займає особливе і вирішальне місце в єдиній ієрархії суб'єктів правосуддя. Тільки суд у змозі і зобов'язаний визнати особу винною або невинною у вчиненні злочину і винести відповідний вирок чи інший судовий акт. Такий акт – лише один із системи рішень і правових актів, форм і елементів правосуддя [12, с. 32]. Н. А. Носкова з цього приводу підкреслює, що правильне вирішення кримінальної справи судом, винесення законного і

обґрунтованого вироку неможливе без попередньої роботи органів дізнання і слідства, до завдань яких належить виявлення злочинів, порушення і розслідування кримінальних справ, збирання і перевірка доказів. Тому посягання на діяльність органів дізнання, слідства і прокуратури також є посяганням і на інтереси правосуддя [13, с. 6]. Т.В. Шимко, у свою чергу, визначає, що діяльністю щодо відправлення правосуддя об'єкт посягань, передбачених у розділі XVIII, не вичерпується, оскільки разом із суспільними відносинами, що виникають у ході здійснення правосуддя, включаються і такі суспільні відносини, які виникають і реалізуються в ході діяльності інших органів і осіб, направленої на вирішення завдань, що стоять перед судовою владою [14, с. 228]. С. Є. Дідик стверджує, що родовим об'єктом злочинів, передбачених Розділом XVIII "Злочини проти правосуддя" КК України, є охоронюваний кримінальним законом порядок відносин між людьми в суспільстві, що забезпечує нормальну діяльність судів, органів та осіб, що сприяють законному здійсненню правосуддя [15, с. 5]. Цікавим є положення Н. Д. Квасневської про те, що правосуддя як об'єкт злочинів – це порядок відносин між людьми, що базується на законах природи та регламентується нормами права, орієнтований на утвердження верховенства права через ухвалення правосудного рішення [16, с. 4]. В. О. Навроцький визначає поняття родового об'єкта злочинів проти правосуддя як суспільні відносини, пов'язані з процесуальною діяльністю компетентних державних органів із розслідування, судового розгляду, прийняття і виконання рішень, вироків, ухвал та постанов у кримінальних, цивільних та адміністративних справах. Він зазначає, що суд, як і будь-який державний орган, не є самодостатнім і не може діяти без взаємодії з органами, які готують кримінальні справи до судового розгляду та які займаються виконанням судових рішень. Об'єктивність, справедливість та законність правосуддя не може бути забезпечена, якщо вказані органи будуть діяти неправильно, вчинятимуться посягання на їх діяльність [17, с. 529]. В.В. Кузнецов та М.В. Сийплікі роблять висновок про те, що родовим об'єктом аналізованого посягання є суспільні відносини, які забезпечують правосуддя [10, с. 55].

Ще одним аргументом такого підходу є те, що законодавець вважає правильним і необхідним виділення діянь, передбачених ст.ст. 371–400 КК України, саме в розділ про злочини проти правосуддя, тому що таке вирішення питання найбільш точно відбиває їх реальну небезпеку для суспільства і дійсну спрямованість проти визначених відносин [18, с. 18–19]. Тому цілком виправданим є те, що норми вказаного розділу охороняють діяльність не тільки судів, а й органів, які сприяють здійсненню судом правосуддя і забезпечують виконання його рішень.

Висновки. На підставі викладеного, на нашу думку, правосуддя слід визначати як діяльність, що здійснюється судами у формі адміністративного, господарського, конституційного, кримінального, цивільного судочинства і полягає у розгляді і вирішенні у встановленому законом порядку справ та органами, які сприяють суду у втіленні правосуддя і

забезпечують виконання його рішень. Саме так термін "правосуддя" повинен розумітися у кримінальному праві.

Таким чином, вважаємо, що родовий об'єкт посягання у злочинах проти правосуддя – це суспільні відносини, що забезпечують встановлену законом належну діяльність системи правосуддя.

Бібліографічні посилання

1. *Коржанський М.Й.* Кваліфікація злочинів : навч. посіб. / М. Й. Коржанський. – 2-ге вид. – К., 2002.
2. Кримінальне право України. Загальна частина : підручник / [Ю. В. Александров, В. І. Антипов, М. В. Володько та ін.] ; за ред. М. І. Мельника, В. А. Клименка. – Вид. 3-тє, перероб. та доп. – К., 2004.
3. Конституція України // ВВР України, 1996. – № 30.
4. *Тимченко С.М.* Судові та правоохоронні органи України : навч. посіб. / С. М. Тимченко. – К., 2004.
5. Харисов К.Н. Ответственность за преступное вмешательство в деятельность лиц, осуществляющих правосудие и уголовное преследование: проблемы теории и законодательства : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / К. Н. Харисов. – Казань, 2004.
6. *Мартіросян А.Г.* Погроза щодо судді, народного засідателя чи присяжного як форма протиправного втручання у діяльність осіб, які здійснюють правосуддя / А. Г. Мартіросян // *Держава і право.* – 2010. – Вип. 48. – С. 489–493.
7. *Власов І.С.* Ответственность за преступления против правосудия / И. С. Власов, И. М. Тяжкова. – М., 1968.
8. *Рашковская Ш.С.* Преступления против правосудия : учебное пособие / Ш. С. Рашковская. – М., 1978.
9. *Кузнецов В. В.* Кримінальна відповідальність за притягнення як обвинуваченого завідомо невинуватої особи : монографія / В. В. Кузнецов, М. В. Сийпюкі ; [за заг. ред. д.ю.н., проф. В. І. Шакуна]. – Ужгород, 2011.
10. *Кузнецов В.М.* Уголовная ответственность за отказ свидетеля или потерпевшего от дачи показаний : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Кузнецов Виктор Михайлович. – М., 2004.
11. *Мамчур В.М.* Кримінальна відповідальність за умисне вбивство особи чи її близького родича у зв'язку з виконанням цією особою службового або громадського обов'язку : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Мамчур Віталій Миколайович. – К., 2002.
12. *Денисов С.А.* Актуальные проблемы уголовной ответственности за преступления против правосудия: дисс. ... док. юрид. наук : 12.00.08 / Денисов Сергей Александрович. – СПб., 2002.
13. *Носкова Н.А.* Ответственность граждан за преступления против правосудия / Н. А. Носкова. – М., 1975.
14. *Шимко Т.В.* Окремі аспекти визначення об'єкта у злочинах проти правосуддя / Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України : зб. наук. ст. // Т. В. Шимко. – 2009. – Вип. XXI. – С. 225–232.
15. *Дідик С.Є.* Кримінально-правова охорона правосуддя від незаконних діянь судді як спеціального суб'єкта злочину : автореф. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / С. Є. Дідик. – К., 2009.
16. *Квасневська Н.Д.* Відповідальність за постановлення суддею (суддями) завідомо неправосудного вироку, рішення, ухвали або постанови в Україні (кримінально-правове та кримінологічне дослідження) : автореф. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Н. Д. Квасневська. – К., 2009.
17. *Навроцький В.О.* Кримінальне право України. Особлива частина : курс лекцій / В. О. Навроцький. – К., 2000.
18. *Бажанов М.И.* Уголовно-правовая охрана правосудия / М.И. Бажанов. – Х., 1986.

Надійшла до редакції 18.09.2012